

Migrationsberättelser i samspel

KATARZYNA WOLANIK BOSTRÖM, fil.dr i etnologi och verksam vid institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Hennes forskningsintressen berör narrativitet, livsberättelser, familjehistorier, yrkeskulturer och internationell mobilitet bland läkare. I sitt senaste projekt undersöker hon hur svenska läkare som arbetat för internationella organisationer som Läkare utan gränser, Röda korset eller Rotarys Läkarebank berättar om sina erfarenheter av arbetet utomlands och återkomsten till en svensk arbetsplats.

i samband med ett forskningsprojekt om polska läkare i Sverige¹ genomförde jag en längre intervju med två specialisläkare, Aneta och Bogdan, ett gift par som i mitten av 2000-talet rekryterats av en svensk landsting och har sedan dess bott och arbetat i en stad i Norrland. De öppna intervjufrågorna kretsade kring arbetslivet i Polen och Sverige, men i de berättelser som jag fick ta del av (och i viss mån varit delaktig i att skapa) ingick arbetet i komplexa samspel med andra livsområden, främst familjelivet.

Jag fick kontakt med Aneta och Bogdan via snöbollsmetoden; vi hade aldrig träffats förut och ”niade” varandra konsekvent under samtalet. Även om deras svenska var flytande och de kommunicerade dagligen med patienter, kollegor och bekanta, pratade de polska inom familjen och föredrog det även vid detta tillfälle². Jag fick en känsla av att användningen av vårt gemensamma modersmål gjorde att samtalet hölls i en lätttsam, trevlig och ofta innerlig ton och att vissa ”diasporiska” erfarenheter togs för givna (jfr Farahani 2007). Likheter i åldern, livssituationen och de ”kulturella rutter”³ som vi upplevt (Gilroy 1993, Farahani 2007) har skapat en sorts (medelålders, medelklass) migrantsamhörighet, präglad av ambivalens och kulturell hybridisering (jfr Kuortti & Nyman 2007). Det blev särskilt märkbart i de delar av samtalet som handlade om livet i Sverige, exempelvis svårigheterna med statusmarkörer, bekymmer med att vårda den dubbla lingvistiska kompetensen eller den kluvna känslan av tillhörighet.

I den här artikeln intresserar jag mig för det dialogiska berättandet, för de samspel och förhandlingar som pågår inom paret och mellan oss tre (jfr Riessman 2008: 105 ff). Betecknande för den här intervjun är ett gemensamt, rapsodiskt berättande, där en påbörjad historia avbryts, kompletteras och kommenteras av partnern och

får respons av mig, och där röda trådar kan bilda intrikata meandrar. Aneta och Bogdan är väldigt ”sammanpratade” om de flesta ämnen och deras inlägg och enskilda erfarenhetsberättelser flätas in varandra; likaså ”jaget” och ”vi-et”. En annan karaktäristisk aspekt är att berättandet ackompanjeras ofta av leende eller skratt. Skrattet fyller olika funktioner, t.ex. stärker det samförstånd som skapas i paret och i interaktionen med mig (jfr Lena Martinssons (1997) reflektioner kring intervjuer med par), det dramatiserar och avdramatiserar, avvärjar och avleder (jfr Marander-Eklund 2007).

Jag analyserar intervjuens berättande med utgångspunkt i de ämnen och teman som frammanat det jag kallar för ”narrativa gnistor” (jfr Wolanik Boström 2005); och då menar jag något vidare än begreppet ”breakthrough into performance” (Hymes 1975). I analysen av intervjun upplever jag performansbegreppet som alltför trubbigt, eftersom det finns strödda inslag av performans i princip under hela samtalet och även en kronologisk redogörelse kan plötsligt kryddas med en livlig tillbakablick eller en dramatiserad anekdot. Narrativa gnistor innebär här alla de tillfällen då berättaren på *olika* sätt markerar att något är särskilt betydelsefullt, angeläget eller kontroversiellt, exempelvis genom kraftuttryck, metaforer, humor, tonfall, härmning, skratt, kroppsspråk etc. – eller genom att särskilt utveckla och återkomma till ett tema. Sådana ”gnistor” har framkallats i den aktuella intervjun av migrationsbeslutet, av känslan av kulturell hybridisering och av de erfarenheter som innebär en glidning mellan positionerna som respektabel läkare och ”invandrare”. Det ges åtskilliga exempel på hur en i grunden mycket väl förberedd och väl fungerande arbetsmigration ändå kan

medföra en del överraskningar och dråpliga missförstånd – men även tänkvärda genomskådanden av kulturella normer.

DET KONTROVERSIELLA MIGRATIONSBESLUTET

Muntliga livsberättelser skapas alltid i interaktion med publiken och anpassas till den aktuella kontexten (Linde 1993, Riessman 2008). ”Publiken” måste här förstås i bred mening; det är inte bara jag och den närvarande maken/makan som får turas om den rollen. Det finns dessutom en vidare presumtiv publik (”den tredje närvarande”, jfr Pripp 2011) gentemot vilken läkarna orienterar sig, exempelvis den polska samhällsdebatten om att specialistläkare genom att migrera sviker sitt ansvar gentemot det egna landet, eller den svenska diskussionen om invandrare och ”social turism” (jfr Wolanik Boström & Öhlander 2012).

Att redogöra för beslutet att flytta till Sverige tycks vara mycket angeläget för Aneta och Bogdan. Först berättar de kortfattat att de mot alla odds lyckades få arbete i den storstad där de läste medicin, att de fick barn, blev specialister, Bogdan disputerade och Aneta undervisade på ett medicinskt institut. De funderade inte så mycket på att ett flertal bekanta läkare ”försvann” från staden och visade sig sedermera ha åkt till Sverige – men så en dag övervägde de plötsligt själva den möjligheten. Jag frågar vad det var som föranledde det och frågan tänder en narrativ gnista för ett flertal avrundade historier med poäng (jfr Arvidsson 1998). Aneta och Bogdan berättar samstämt, med mycket humor och ofta med inslag av performans, om sin dåvarande arbetsituation och dess effekter på familjelivet; de infl-

kar också kommentarer i den andras berättarflöde.

Bogdan: Det var roligt att göra specialisering, att skriva en avhandling och att få en bra start i yrkeshierarkin redan från början. Jag får tillstå att jag gärna ville stanna kvar på universitetet men det var en konkurrens, lite rätt-race som inte passade mig så bra. Jag är den sortens person som gillar att bestämma över mig själv istället för att vara styrd, så jag valde rätt snart en annan väg, en privatpraktik där man hyrs ut som kontrakt-läkare. Att ansvara för sig själv, att betala för sig själv och att vara herre över sig själv.

Aneta: Men berätta vad det har lett till!

Bogdan: Näväl, för att vara herre över sig själv så behövde man ha några arbetsplatser... Jag brukar berätta en rolig historia...

Aneta: (*ivrigt*) Fast en sann historia, inget skämt!

Bogdan: Ja, att när jag en gång fyllde i blanketter på Försäkringskassan för en sjukskrivning så behövde jag fylla i mina arbetsplatser och koder, och jag bad jag att få fler blanketter, för det rymdes det bara tre arbetsplatser på en blankett, jag bad om en till, och en till, och damen frågade om jag skrivit fel men jag sade att nej, ja, jag skriver in mina arbetsplatser! Det var sammanlagt nio stycken.

Katarzyna: Jösses, nio arbetsplatser?!

Här reagerar jag spontant som lyssnare, i enighet med de underförstådda sociala regler enligt vilka den sortens historia kräver mer än bara ett "jaha". Jag instämmer därmed i den implicita utvärderingen att situationen var smått absurd och svårhanterlig. Jag får en förklaring att sjukvården var i kris och Bogdan arbetade på flera ställen för att minimera risken att drabbas av försenade eller uteblivna betalningar. Han var yngre och hade mer ork då, säger han, och sammanlagt fick han faktiskt ihop en mycket bra lön. Aneta säger att det tyvärr uppstod problem när de väl ville ha semester och Bogdan behövde ordna en vikarie med samma kompetens.

Aneta undervisade på ett forskningsinstitut och arbetade extra på en vårdcentral och på akuten, eftersom hon ville få mer patientkontakt.

Bogdan: Ja, och essensen av det är att alla dessa arbeten, här och var, gjorde att våra barn kunde säga t.ex. "Pappa är snäll, men vi känner honom inte"...

(*vi skrattar alla*)

Aneta: Eller "Jag vill ha ett liv som ett vanligt barn!"

Att barnen knappt får träffa sina föräldrar låter inte som ett givet skämtämne, men vårt gemensamma skratt är en respons på Bogdan och Anetas lättsamma ton, en ton som antyder att de har insett och åtgärdat problemet och kan nu tryggt framföra det som en anekdot om sina misstag. Aneta säger att hon frågade barnet, som då gick i tvåan, om hur ett vanligt barn har det. Det visade sig att mamman ska hämta efter skolan, servera mat och hjälpa till med läxor, istället för att så ofta anlita grannfrun som barnvakt. "Plötsligt blev vi *förfärad*, att det är så barnet upplever det, här kämpar vi och sliter ut oss fullkomligt och barnet uppskattar det inte alls, så något är *fel* någonstans..." Aneta berättar vidare att Bogdan var ibland så oändligt trött när han kom hem sent på kvällen, att han bara ville bli lämnad ifred:

Aneta: Barnen slänger sig på pappan: "Pappa! Pappa!" och han undrar varför de inte sover. Och jag säger "Jo, för att de vill träffa sin pappa!"

Katarzyna: (*skrattar*) Och pappan har ingen ork kvar?

Aneta: (*ler*) Nej! Pappan sätter på TV, så säger jag "Kom och prata med mig lite!", så svarar han (*härmar en trött röst*) "Snälla, jag hade femtio patienter idag och jag pratade med var en och en av dem, låt mig vara..." och så säger jag (*härmar en upprörd ton*) "Vaddå, jämför du mig med patienter!" (*skrattar*)

Katarzyna: (*ler, nickar deltagande*) Ja, man har väl ingen ork kvar...

Bogdan: Nä, det kunde vara kul ett tag, men det var riktigt *skrämmande* att så kunde det förbli för alltid...

Aneta: Och under veckoslutet försvann jag till akuten från fredag kväll till söndag kväll, och du hade inga jourer, så "pappan kunde ta hand om barnen"... Men vad är det för liv, hur mycket orkar man?

Bogdan: Så vi kom fram till den slutsatsen att det inte gick längre, att det inte blir något bättre.

Att uppnå en överenskommelse om berättelsens utvärdering är den delen av berättandet som innebär den största utmaningen för interaktionen; det är en sorts social bedrift att utvärderingen negotieras fram (jfr Linde 1993:72). Berättelserna ovan tycks vara en del av en pågående konstruktion av "familjehistorier", en specifik genre som i det här fallet skapas utifrån två sammanflätade livsberättelser. I familjehistorier kan en mer eller mindre subtil maktkamp utspelas över en viss version av händelser (Langellier & Peterson 2004, jfr Wolanik Bostrom 2005), men här dramatiserar makarna tillsammans, ger varandra narrativt stöd, påminner om detaljer och är eniga om budskapet. Att Bogdan säger: "jag brukar berätta en rolig historia", stärker intrycket av att dessa berättelser kan ha repeterats inför släkt, vänner och de egna barnen (så tolkar jag även den återkommande benämningen "pappan", som bara finns i den delen av intervjun). Att vara upptagen och överarbetad betraktas alltså som ett nödvändigt ont i läkarprofessionen ända tills barnens kritik skapar en tydlig vändpunkt (Arvidsson 1998:61); en ögonöppnare som sätter livet under lupp.

I berättelserna varvas faktaredogörelser med uppträdanden i performans, med direktcitat och rik gestik. Makarna är vis-

serligen eniga, men den här gången förhandlar de också med mig om budskapet i sina familjehistorier. Som den engagerade lyssnaren förväntas jag i synnerhet att instämma i det avdramatiserande, avväpnande skrattet. Det gör jag helhjärtat, för de berättar på ett riktigt roligt sätt, och jag ger dessutom små bekräftande kommentarer – vilket innebär att jag accepterar utvärderingen (även om jag märker en genusrelaterad obalans i familjeansvaret; det är *mamman* som förväntas vara närvarande i "ett vanligt barns" liv). Anetas och Bogdans lättsamma framställning antyder ett rejält avstånd till de berättade jägen, som roat betraktas och utvärderas "utifrån" (jfr Wolf-Knuts 2014:3). Berättarna kan därmed framstå som förställda och moraliska subjekt, som har insett sina misstag och situationens absurditet. När den insikten kommer på tal blir tonen också allvarligare ("vad är det för liv?"), vilket antyder en ökad identifikation med det "vi-et" som tagit migrationsbeslutet och en uppmaning till mig att förstå deras belägenhet. Den sortens pendlande mellan identifikation och avstånd gentemot det/de berättade jaget/en återfinns i olika varianter under hela intervjun.

Aneta och Bogdan berättar vidare att önskan om att bryta den onda cirkeln ledde till en "stundens ingivelse" när de såg en artikel i polska *Medicinska Tidningen*, skriven av Anetas förra kollega, som prisade sitt nuvarande arbete i Sverige. Kollegan strålade fullkomligt av lycka över att ha *tid* – tid för patienterna, tid för sina barn, tid för att ta semester! Aneta säger: "Vi var så upprörda över det som våra barn sade – och här stod det 'ledig tid', 'mycket tid'..." Bredvid artikeln fanns en annons om möjligheten att gå en längre förberedande språkkurs och åka på ett treårigt kontrakt till Sverige,

och Aneta sade: ”Varför ska vi inte prova?” De ansökte och därefter gick det snabbt och smidigt – de blev antagna till kursen, klarade galant alla tentamina, fick sina tjänster i en stad i Norrland och blev varmt och vänligt mottagna där.

Den elaborerade redogörelsen på temat ”anledningen att flytta”, där främst kontrasterna (jfr Wolf-Knuts 2014) mellan livet i Polen och i Sverige betonas, tolkar jag främst i relationen till den symboliska ”tredje närvarande”, dvs. en tänkbar vidare publik. Anetas och Bogdans erfarenhetsnära – och trots sin skämtsamma ton rätt utlämnande – berättelser kan ses som implicita inlägg i 2000-talets samhällsdebatt om ”läkarflykten”. Att läkare, i synnerhet kunniga specialister, försvinner från Polen har betraktats som ett beklagansvärt slöseri med utbildningspengar och talanger (jfr Wolanik Boström & Öhlander 2012). Med det i bakhuvudet blir jag inte förvånad över den narrativa energi med vilken de två specialistläkarna förklarar hur det kom sig att de hamnade i Sverige. Att jag, som rimligtvis är bekant med denna debatt, bekräftar berättelsernas utvärderingar genom att nicka, skratta på ”rätta” ställen och infoga små kommentarer är troligen av betydelse för den spirande diasporiska gemenskapen och därmed de teman som utvecklas under fortsättningen av intervjun.

MULTIPLA TILLHÖRIGHETER OCH DIASPORISKA SAMFÖRSTÅND

Ett tema som förenar oss alla i en sorts medelklass/medelålders diaspora-samhörighet är den upplevda kluvenheten i tillhörighet, språk och kulturella normer. Medan jag i temat om flytten i huvudsak agerade den artiga och instämmande lyss-

naren, dras jag nu oftare in i interaktionen och bidrar spontant med några korta exempel. I samband med att Bogdan uttrycker sin uppskattning att inte bara unga människor brukar läsa medicin i Sverige, säger han:

Bogdan: Så det är bra hos oss... (*skrattar förvånad till*) och ”hos oss” menar jag nu Sverige, det blev ett lustigt hopp... Jo, för det är det lustigaste med allting, frågan om var ”hemma” finns någonstans. Våra barn frågade oss en gång i Polen ”När ska vi åka hem?” Det var kanske efter andra-tredje året [här], när banden med Polen blev lite uttänjda...

Aneta: Men vi känner oss fortfarande som om vi står med ett ben i Polen och ett i Sverige.

Katarzyna: (*ler och nickar*) Det känner jag fortfarande efter drygt 20 år.

Här markerar vi med all enkelhet att känslan av ambivalent tillhörighet är något vi alla tre lever med och förhåller oss till. Även om grundtemat är fortfarande arbetslivet, demonstreras i samtalet ett sorts socialt sunt förnuft kring vilka företeelser *i övrigt* som kan vara av intresse i sammanhanget, vilka fakta och reflektioner som passar in, korrelerade till graden av förtrohet (jfr Linde 1993). Bogdan säger att han har några polska kollegor på jobbet och om de är ensamma kan de växla till polskan, men aldrig om det finns någon svensk i sällskapet, eftersom det vore oartigt. Alla är också mån om att utveckla sin svenska:

Bogdan: Man försöker ju att inte bara lära sig ett fattigt språk, inte bara rent medicinskt. Man kan ju säga fint att *noblesse oblige* så med den här utbildningen bör man prata ett vackert svenska, mera...

Aneta: Litterärt.

Språket är alltså en klassmarkering som de försöker att leva upp till. Men ibland

tränger sig nya begrepp från deras svenska vardag in i polskan, både mellan läkarkollegor på jobbet och hemma i familjen.

Bogdan: Även hemma har vi ett lustigt blandspråk om jobbet, med svenska inslag där vi flickar in mer passande termer.

Aneta: Även barnen: "Mama flyttaj się!" [ungefär: Mamma flytta på dig] (*skrattar och buffar lite på mig som ett barn kan göra*)

Katarzyna: (*skrattar*) "De här butki är brudne" [de här skorna är smutsiga], mina barn hade också sådana otroliga kombinationer...

Bogdan: Ja, (*skakar leende på huvudet*) den språkliga mixen i sådana hem som vårt...

Vårt skratt har, som jag tolkar det, en avväpnande och gemenskapsskapande funktion. Alla vet vi att det är "finare" att hålla isär de olika språken och att lära barnen att tala proper och ren polska, men ibland misslyckas vi med det, försjunkna som vi är i den svenska vardagen. I detta utbyte av exempel på en smygande hybridisering finner vi en samhörighet.

Hybridiseringstemat fortsätter när Aneta och Bogdan säger skrattande att de till en början inte riktigt visste vad de skulle göra av all den mängden *fritid* de plötsligt fått i Sverige, med sina regelbundna arbetstider och inga jurer. De har börjat åka skidor med barnen, går alla till simhallen och reser mycket. Men först och främst är de tillsammans hemma betydligt oftare:

Bogdan: Vi ska ha ett normalt familjeliv, med tid för olika hobbyn...

Aneta: Under det första året visste vi inte vad vi skulle göra, vi var hemma klockan fem! Vad gör man då? Vad gör man med barnen? Det hade alltid varit mest jobb och jobb... Vi ska kanske spela något spel? Eller gå ut tillsammans?

Blandning av språk – och de livserfarenheter som kopplas till olika språk – får en

illustration av en nyskapande term som används om familjesamvaron. Det nuförtiden frekventa umgänget då de alla sitter i soffan, fikar, pratar, spelar spel eller har en gemensam TV-kväll kallar de i familjen skämtsamt för: "umgåsujemy się", en neologism där det svenska "umgås" approprieras i en polsk verbform, för att beteckna en aktivitet som de associerar med sitt liv i Sverige.

KOMPETENTA SPECIALISTER – OCH "INVANDRARE"

Ett tema som väcker åtskilliga narrativa gnistor berör den underförstådda spänningen mellan att tillhöra ett välutbildat och välavlönat skikt i samhället och *samtidigt* den problematiska kategorin utlänning/invandrare. Inom varje (sub)kultur brukar vissa händelser och upplevelser tillmätas det lingvisten Charlotte Linde (1993:23) kallar för *extended narratability*, ett förlängt berättarvärde. De ämnen som berörs av Aneta och Bogdan i samband med yrkeslivet är enligt mina erfarenheter socialt accepterade och "berättansvärda" bland medelålders, medelklass-, migrerande polacker: upplevda skillnader i kulturella koder, t.ex. kring lämplig klädsel eller propert beteende, och därmed komplikationer i att upprätthålla status gentemot den svenska majoriteten. Så här berättar Aneta och Bogdan om sin första dag på arbetet:

Bogdan: En standard för oss det var en nystruken skjorta och slips och kavaj. Och när vi kom till Sverige, så fick vi läkarrockar som var grovmanglade av tvätteriet...

Aneta: Och chefen som träffade dig...

Bogdan: Chefen som träffade mig hade en skrynklig arbets-T-shirt med texten LANDS-
TINGET, totalt tillknäppt! (*vi skrattar alla*).

Aneta: Den har aldrig fått känna på ett strykjärn (*skrattar*).

Bogdan: och en läkarrock med uppkavlade ärmar...

Katarzyna (*skrattar*)

Bogdan: Jag tyckte nog: "Vad var det för chef?!" Inget ont sagt om honom som person, han är t.o.m. professor, men *den* klädseln! Och det var skrämmande, den första träffen, den första kontakten, vi var propra och eleganta...

Återigen får jag intrycket av att de är väldigt "sampratade" om sina första insikter om att vad som ansågs professionellt och propert i den polska kontexten inte gällde här. Humorn och skrattet avdramatiserar det hela. De fortsätter båda:

Bogdan: Vi kom hit och Aneta gick till jobbet i vad vi tyckte var en formell klädsel, dvs. läkarrock och en kortare kjol under rocken.

Aneta: Ja, för jag brukade gå klädd så här. Och min handledare – för det var en provtjänstgöring – sade "Nej vet du vad, det är så en sekreterare skulle klä sig, kanske inte ens så, men *absolut* inte en läkare".

Bogdan: Ja, hon sade att som läkare bör du inte visa vader eller knän, det passar sig inte.

Aneta: Jag tänkte i början "Varför ska jag dumma mig och göra om mig, de får väl klä sig hur de vill, men jag är från Polen och får väl klä mig som jag brukar!" Men efter ett tag så fick jag blickar och små kommentarer här och var... (*skakar på huvudet*) tyvärr, man får ta seden dit man kommer.

I varje livsberättelse innebär utvärderingen en moralisk kommunikation om vilken sorts person talaren är och vad den omtalade handlingen betyder. I de ovanstående exemplen om missförstånd och tillsägelser uttrycks den snopna känslan av att plötsligt känna sig "fel" – fast man gör helt "rätt" enligt sina kulturella förutsättningar (jfr Wolanik Boström & Öhlander 2011). Men medan Bogdan lätt- samt raljerar om sin chefs slarviga klädsel, tycks Aneta lite illa berörd av tillsägelsen att en kvinnlig läkares vader och knän är

utanför den professionella *respektabilitetens* gräns. Tonen i den historien bjuder inte heller till skratt; det är status och prestige som står på spel. Aneta tar dock en narrativ revansch genom valet av ordspråk, som på polska lyder: "när du hamnat bland kråkorna får du kraxa som de gör", vilket antyder att den nya klädstilen är allt annat än glamorös.

Den lättsamma tonen återkommer dock snart i en anekdot då Bogdan berättar om hur han tog striden för sin titel:

Bogdan: Det var roligt på den där identifikationsbrickan som vi fick [...] När de skrev "Underläkare" på min bricka så gick jag omedelbart och lämnade in den. (*lätsas vara upprörd*) "Vadå? Vad menas med det?" För mig var det som att vara student, jag förstod inte att det betyder "läkare utan specialistkompetens", att det är vedertaget. Ingen förklarade det för mig, och för mig var det alltså... Men till slut fick vi brickor där det stod "Läkare" på, som var ett undantag ingen hört talas om, ingen annan hade det! (*lätsas fråga oförstående*) "Vad betyder det?" (*vi skrattar alla tre*) Men för mig var det självklart, jag *vet* vad en läkare är, och andra får väl lära sig det! Det var lite komedi i det.

Berättarjaget tillstår visserligen att adekvat titel var mycket betydelsefull för honom och de andra polska läkarna, vana som de var vid att bli titulerade "herr doktor" och "fru doktor" av patienterna och personalen. I utvärderingen klassas dock händelsen som "lite komedi", ett roligt nybörjarmisstag, och bjuder till ett avväpnande skratt. Efter ett tag, säger Bogdan, har de insett att läkaryrket i Sverige har en så grundmurad samhällelig respekt att det inte behöver markeras med vare sig titlar eller klädseln.

Bogdan (*allvarligt*): Läkares prestige, även utan titelmanin, är mycket högre. Ordet läkare betyder något.

Katarzyna: I Sverige?

Aneta: (*allvarligt*) Ja. Vi visste inte vad prestige betyder förrän vi kom till Sverige. Vilken respekt som patienter har för läkare, trots att de duar dig, och trots att sköterskan duar dig och kan skoja lite med dig, så märker man respekten för att du är läkare.

Deras starka ställning på jobbet påverkas inte ens nämnvärt av den kvardröjande brytningen. Utanför arbetslivet signalerar dock brytningen ett utländskt påbrå, och trots att de inte upplever någon större fientlighet mot etniska minoriteter i Norrland är de medvetna om det potentiella utanförskapet. "Fast jag får medge att vi har tur som är vita, för det vore ännu mer komplicerat att vara både utlänning och mörkhyad, för då syns det på en gång", konstaterar Bogdan. Men det räckte med att de skaffade en parabolantenn för att deras icke-svenska etnicitet skulle bli synlig – och problematisk. De berättar i en lättsam ton:

Bogdan: Vi bor i ett flerfamiljshus där det *inte* finns några antenner.

Aneta: I ett av prestigekvarteren.

Bogdan: Ett kvarter med ganska höga priser. Att vi tog striden för få en satellitantenn på vår balkong grundar sig i att vi ville lära våra barn polska. [...] Och det väckte protester, att antennen var på *balkongen*.

Aneta: Som tur är har vi ett litet tak över balkongen och där kunde man skruva upp antennen.

Bogdan: Vi har ju ändrat för länge sedan att det inte står CYFRA utan en svensk text...

Aneta: För det var tal om att i vårt hus kommer lägenhetspriser att gå ner, när det bor *utlänningar* där, för det finns en antenn. Men eftersom det var *läkare*... (*imiterar ett nådigt tonfall*) så var det OK.

Som jag tolkar berättelserna ovan handlar de om glidningen och förhandlingen mellan positionerna som (respektabel) läkare och utlänning/invandrare. Brytning, parabol, "fel" klädkod blir lätt markörer av

skillnad som hotar den höga samhällspositionen; parabolen äventyrar dessutom bostadspriserna i det fina kvarteret. Till slut, som det "nådiga" tonfallet antyder, får ändå klasstillhörighet (det var *läkare*) kompensera för den icke-svenska etniciteten. Bogdan och Aneta placerar parabolen så diskret som möjligt, men framhärdar i sin rätt att ha den kvar.

Aneta och Bogdan säger att deras bekanta ur den äldre polska diasporan i staden, de som invandrade före murens fall, har en betydligt försiktigare inställning till att ta strid för sina rättigheter. När Anetas specialisering behövde kompletteras (och innan det visade sig vara den gängse proceduren för *alla* utländska specialister av det slaget) blev Aneta och Bogdan rejält upprörda, vilket bemöttes med ren förfäran av dessa äldre bekanta:

Bogdan: Vi kom på inbjudan från Landstinget, med allting garanterat, vi var så *bortskämda*! Så när Landstinget sade att provanställningen kan komma att förlängas...

Aneta: ...det gjorde de bara för mig!

Bogdan: ...då reagerade vi att (*lätsas vara överdrivet upprörd*) "Så får det inte vara, det *accepterar* vi inte, vi meddelar att vi åker tillbaka och att vi är *förnärmade*!..." (*ler*)

Katarzyna: (*skrattar*).

Aneta: Medan den äldre migrationen sade...

Bogdan: "Hur kan ni tänka så, ni borde buga och bocka att ni får lön!"

Aneta: (*lätsas citera sig själv, med upprörd gäll röst*) "Men vi kom på *andra villkor*! Som *specialister*!". Och de begrepp inte alls vad vi menade.

Bogdan: (*mer allvarligt*) De hade svårt att förstå den sortens inställning... *inte* kravfylld, utan ett partnerskap på lika villkor – om vi nu ger järnet, om vi ger allt vi kan från vår sida, så förväntar vi oss det från arbetsgivaren också.

Budskapet här är mångtydigt. Å andra sidan används epitetet "bortskämda", hi-

historien framförs som en anekdot och vi är *roade* av de brösttoner med vilka Aneta och Bogdan framställer sin ursprungliga reaktion. I historien verkar deras goda självförtroende över att vara efterfrågade och direktrekryterade specialister få sig en tankeställare genom de äldre migranternas konsternation. Dels kan konsternationen naturligtvis handla om det nyliberala samhällsklimatet med mindre säkra anställningar, men i migrationskontexten är krångliga administrativa procedurer och viss misstroget mot icke-svenska utbildningar, diplom, arbetslivserfarenhet etc. ett känt problem, även inom EU. Vad vill historien förmedla? Kanske att det finns olika sätt att vara "invandrare" på, och även om man inte kan ta lika villkor för givna så bör man sträva efter dem. På slutet vidhåller Bogdan, den här gången i en lugn och saklig ton, att deras krav ställdes i en anda av partnerskap och ömsesidig respekt.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I sina gemensamma berättelser, med mig som lyssnare och ibland deltagare, reflekterar Aneta och Bogdan över sina tidigare för-givet-tagna kulturella referensramar och den speciella mix av kulturella dispositioner och tillhörigheter som de fått efter flytten till Sverige. Livet i Polen berättas med betoning på svårigheten att kombinera ett ambitiöst yrkesarbete och familjeliv. I Sverige är familjesituationen harmonisk, vardagen präglas av polsk-svensk hybriditet, den medicinska delen av arbetet går utmärkt, men de narrativa gnistorna belyser en balansgång mellan positionen som en respekterad specialist med en trygg samhällsställning, och positionen som en utlänning/invandrare, som

kan konnotera det rakt motsatta. Till synes triviala materiella aspekter får en symbolisk laddning när de förlorar sin kulturella självklarhet och blir viktiga i självpresentationen. En narrativ gnista kan tändas av minnet hur kavaj- och slipsklädda polska läkare togs emot av en trevlig svensk chef iförd en skrynklig T-shirt, eller hur parabolantennen på balkongen orsakade rabalder i bostadsrättsföreningen.

Historierna framförs i ett diasporisk samförstånd och i samspel med mig som polsk-svensk forskare, där inte minst det gemensamma, ofta avväpnande, skrattet stärker berättelsernas utvärdering (jfr Farahani 2007, Marander Eklund 2007). Reflektioner och dråpligheter uppstår inte bara vid tillfällen då avståndet mellan det berättade och det berättande jaget är som störst (så var/tyckte jag/vi då, men inte nu längre). Det reflexiva jaget presenteras och förhandlas också i all sin komplexitet i nuet. Det brottas med paradoxer, inser sina misstag, påpekar (direkt, indirekt) hur det påverkas av den vidare kulturella kontexten och dryftar sina ambivalenta och multipla tillhörigheter i ett komplext samspel med de andra parterna i samtalet.

NOTER

- ¹ Intervjun var en del i mitt och doc. Magnus Öhlanders gemensamma forskningsprojekt "Polska och svenska läkare i den svenska sjukvården", finansierat av Östersjöstiftelsen.
- ² Jag har översatt alla citat i artikeln och den etno-poetiska transkriberingens potential tillämpas rätt sparsamt, men jag markerar skratt, leenden, härmning, ändring av ton osv. Särskilt betonade ord kursiveras. Borttagna meningar markeras med (...).
- ³ Paul Gilroy använda begreppet i relationen till den svarta diasporan, "Svarta Atlanten"; han me-

nar att det är mer fruktbart att fokusera på gemensamma "rutter" än på "rötter". Begreppet "rutter" fokuserar på processen av rörelse och mediering av/mellan kulturer och identiteter.

REFERENSER

- Arvidsson, Alf, 1998. *Livet som berättelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Farahani, Fataneh, 2007. *Diasporic Narratives of Sexuality: Identity Formation Among Iranian-Swedish Women*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Gilroy, Paul, 1993. *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*.
- Hymes, Dell, 1975. "Breakthrough into performance", i Ben-Amos, Daniel & Goldstein, Kenneth S. (eds.), *Folklore: Performance and Communication*. The Hague, s. 11–74.
- Kuortti, Joel & Nyman, Jopi, 2007. *Reconstructing Hybridity: Post-Colonial Studies in Transition*. Amsterdam–New York: Roolopi.
- Languellier, Kristin & Peterson, Eric E., 2004. *Storytelling in Daily Life: Performing Narrative*. Philadelphia: Temple University Press.
- Linde, Charlotte, 1993. *Life Stories: The Creation of Coherence*. Oxford: Oxford University Press.
- Marander-Eklund, Lena, 2007. "Berättelser och känslor: Det avslöjande och det döljande skratet", i Marander-Eklund, Lena & Illman, Ruth, *Känslornas koreografi: Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Martinsson, Lena, 1997. *Gemensamma liv: Om kön, kärlek och längtan*. Stockholm: Carlssons.
- Pripp, Oscar, 2011. "Reflektion och etik", i Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Riessman, Catherine Kohler, 2008. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles–London–New Delhi–Singapore: Sage Publications
- Wolanik Boström, Katarzyna, 2005. *Berättade liv, berättat Polen: En etnologisk studie av hur högutbildade polacker framställer identitet och samhälle*. Umeå: Umeå universitet.
- Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus, 2011. "Polska läkare i Sverige: Om läkarroll, status och kulturella processer", i *Socialmedicinsk tidskrift*, 88(3):273–281.
- Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus, 2012. "En utsatt elit? Reflektioner kring forskningsprojektet 'Polska läkare i den svenska vården'", i Lövgren, Veronica & Kalman, Hildur (red.), *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Wolf-Knuts, Ulrika, 2014. "Would I have been better off there?" Comparison, need and conductiveness in a Finnish emigrant's account", i *Journal of Ethnology and Folkloristics*, vol. 8, nr 1 (2014).

SUMMARY

Migration Narratives in Interplay (Migrationsberättelser i samspel)

This article takes an interview with two Polish specialist physicians, a married couple currently living and working in Sweden, as a point of departure for exploration of a co-narration of experiences of migration and hybridisation. A narrative support is offered both within the couple and by the researcher and the evaluation of a story is often strengthened by a shared laughter. The analysis focuses how "narrative sparkles" are evoked by the decision to leave Poland, the feeling of linguistic and cultural hybridisation, the predicaments of marking status in the right way and the ambivalence of belonging to both a highly respected social stratum and the category of "immigrants".

Keywords: interview, co-narration, life story, migration, physicians.

Katarzyna Wolanik Boström, PhD, Senior Lecturer in Ethnology at the Dept. of Culture and Media Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.